

УДК 343.911:343.34

Запотоцький А. П. – кандидат юридичних наук, здобувач наукової лабораторії з проблем досудового розслідування Національної академії внутрішніх справ, м. Київ

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСІБ, ЯКІ ВЧИНЯЮТЬ ЗЛОЧИНИ У СФЕРІ БУДІВНИЦТВА

Досліджено криміналістичну характеристику осіб, які вчиняють злочини у сфері будівництва. Розроблено їх класифікацію, зорієнтовану на формування ефективної методики розслідування вчинених ними суспільно небезпечних діянь.

Ключові слова: особа злочинця, злочини у сфері будівництва, криміналістична характеристика, розкрадання, службова особа.

Криміналізація будівельної галузі в Україні на сучасному етапі досягла небачених масштабів. Так, значного поширення набули злочини у сфері будівництва, зокрема розкрадання. Розроблення ефективних засобів і методів розслідування вказаного виду правопорушень передбачає їх криміналістичне дослідження, передусім криміналістичне вивчення особи злочинця. Науковці зазначають, що особа злочинця є сполучною ланкою, яка пов'язує причину і наслідок з основними елементами криміналістичної характеристики, оскільки дії, виконувані злочинцем, залежать від системи внутрішніх (психічних) і зовнішніх (динамічних) чинників. Об'єкт злочинного посягання, спосіб вчинення протиправного діяння, виконання певних дій, залишені сліди завжди зумовлені особистісними якостями правопорушника [1, с. 10]. З огляду на це, до елементів криміналістичної характеристики злочинів традиційно зараховують саме характеристику особи злочинця.

Вивченню цієї проблеми присвятили свої наукові праці такі науковці: В. П. Бахін, Р. С. Белкін, О. М. Васильєв, В. К. Гавло, В. С. Кузьмічов, М. В. Салтевський, К. О. Чаплинський, В. Ю. Шепітько та ін. Водночас дослідження особи злочинця, який учиняє злочини у сфері будівництва на сьогодні відсутні.

Метою пропонованої увазі статті є визначення основних криміналістично значущих якостей осіб, які вчиняють злочини у сфері будівництва, а також розкриття їх змісту задля розроблення ефективної методики розслідування цих суспільно небезпечних діянь.

Активному розвитку злочинної діяльності у сфері будівництва сприяє високий рівень корумпованості посадовців різного рангу. Більшість із них має протиправні зв'язки з організованими злочинними об'єднаннями, надає їм консультативну, практичну та іншу допомогу, зокрема для вчинення розкрадань у сфері будівництва. Вказані злочинні формування розробляють складні, продумані схеми, пов'язані з незаконним привласненням будівельних матеріалів, інструменту, техніки, коштів, виділених на будівництво. Зазначені злочинні дії переважно реалізують за допомогою організації тендерів, закупівель з порушенням встановленого порядку їх проведення тощо. До того ж, досить часто під будівельними процесами маскують іншу незаконну діяльність: вирубку цінних порід дерев з подальшою їх незаконною реалізацією, протиправні операції із земельними ділянками тощо. Не менш поширеними є крадіжки будівельних матеріалів, інструменту й особистих речей будівельників особами, які не пов'язані з означеною діяльністю.

Переважно злочини у сфері будівництва вчиняють під час виконання винними особами професійних функцій, тобто будівництва об'єкта, збереження/транспортування куплених будівельних матеріалів, інструменту, техніки, здійснення контролю за якістю будівництва, а також проведення фінансових операцій тощо.

Відповідно до результатів вивчення судової практики серед усіх злочинних діянь правоохоронці найчастіше мають справу саме з крадіжками та незаконним заволодінням матеріальними цінностями і грошовими коштами у сфері будівництва. Ці злочини вчиняють різні категорії осіб, тому, на нашу думку, доречно було б умовно виокремити конкретні категорії за певними критеріями.

1. За відношенням до об'єкта будівництва суб'єктів злочину можна розподілити таким чином:

1) внутрішні суб'єкти – співробітники будівельного об'єкта, зокрема службові особи, які працюють на ньому і виконують організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські

функції (найчастіше вони вчиняють крадіжки матеріальних цінностей, розкрадання грошових ресурсів, привласнення або розтрату коштів і будівельних матеріалів, завдаючи значної шкоди державі та інтересам приватних осіб). Здійснюють таку діяльність як службові, так і не службові особи, які безпосередньо беруть участь у процесах будівництва об'єкта, або пов'язані з будівельною галуззю загалом;

2) зовнішні суб'єкти – особи, залучені до процесу будівництва на підставі угод. Пропонуємо розглянути приклад. ОСОБА_1 на території будівельного майданчика, розташованого на вул. Драйзера, 40 в м. Київ, керуючи вантажним автомобілем FordCargo, привласнив чуже майно, що належить ТОВ «Оріон-Транс», яке перебувало у його віданні, а саме бетонну суміш (2 м³ вартістю 1930 грн, не розвантаживши її у встановленому місці на об'єкті будівництва) [2].

2. За відношенням до процесу будівництва суб'єктів злочину розподіляють так:

1) суб'єкти, залучені (причетні) до процесів будівництва – особи, які безпосередньо працюють на об'єкті. Так, у ОСОБА_2, який перебував на посаді охоронника в ТОВ «БУДСПЕЦСЕРВІС» на добовій робочій зміні з охорони будівництва житлового кварталу з об'єктами соціально-громадського призначення та підземними паркінгами, виник умисел, спрямований на таємне викрадення чужого майна задля власного збагачення. ОСОБА_2, діючи умисно, переконавшись, що за його діями ніхто не спостерігає, таємно викрав будівельні матеріали, серед яких «Бордюр парк. БР 100.20.8 сірий» у кількості 4 штук загальною вартістю 219 грн, «Пінополістірол плити ПСБС-35 1000*500*100» (3 м²) загальною вартістю 136,86 грн, зовнішню плитку «DEFILE DAA44361 KALIBROVANE» (2,57 м²) вартістю 528,84 грн. Загальна вартість награваного майна, яке перебувало на території вищевказаного будівництва і належало ТОВ «Будівельно монтажна компанія «Перспектива», становило 885,10 грн [3].

2) суб'єкти, які не залучені (не причетні) до процесів будівництва. Це особи, які вчиняють крадіжки будівельних матеріалів, інструменту та іншого майна, наявного на об'єкті будівництва. Переважно вони вчиняють вибіркові крадіжки, періодично й у різних місцях, користуючись вільним доступом до майна приватних осіб і установ, організацій тощо. Наприклад, 14 серпня 2015 року приблизно о 6⁰⁰ ОСОБА_2, перебуваючи на

території, де проводять будівельні роботи, побачив у приміщенні для переодягання бригади електроперфоратор «Бош ОВН 5-40», який належав ОСОБА_1. Простеживши, де саме зберігається ключ від замка вказаного приміщення, у ОСОБА_2 виник злочинний умисел, спрямований на таємне викрадення чужого майна. Після цього ОСОБА_2 переконався в тому, що за його злочинними діями ніхто не спостерігає. Він взяв захований ключ і відчинив навісний замок металевої решітки, після чого проник до вказаного приміщення та вчинив крадіжку електроперфоратора [4].

3. За кримінально-правовим статусом суб'єктів злочину розподіляють так:

1) загальні суб'єкти злочину. Наприклад, 9 лютого 2016 року приблизно о 12⁰⁰ ОСОБА_1, який вже мав судимість, маючи умисел щодо таємного викрадення чужого майна та діючи з корисливих мотивів, проник на територію будівельного майданчика. ОСОБА_1 здійснив проникнення шляхом вільного доступу через неогорожену частину. Він розумів, що за його діями не спостерігають сторонні особи, тому зливши з трансформатору ТМ-100/10/0,4 ОСОБА_1 трансформаторну оливу марки ВГ таємно викрав її в кількості 62 кг та вартістю 36 грн за 1 кг (загальна вартість 2232 грн), що належить ОСОБА_2, чим спричинив останньому матеріальну шкоду на зазначену суму [5].

2) спеціальні суб'єкти злочину – насамперед службові особи. Наведемо приклад: ОСОБА_7, обіймаючи посаду заступника директора КВТП «Дайна», умисно, з корисливих мотивів, зловживаючи службовим становищем, учинив заволодіння грошовими коштами за роботи, які фактично не було виконано. Також ОСОБА_7 вчинив службове підроблення офіційних документів. На виконання своїх службових обов'язків для забезпечення умов укладених договорів у період з 1 до 31 грудня 2013 року, згідно з висновком судової будівельно-технічної експертизи, він вніс завідомо неправдиві відомості до офіційних документів (акта № 1 приймання виконаних будівельних робіт за грудень 2013 року щодо виконання робіт з капітального ремонту покрівлі. У результаті цього на підставі платіжних доручень від 30 грудня 2013 року на банківський рахунок КВТП «Дайна» було перераховано кошти загальною сумою 91505,60 грн. У подальшому заступник директора зазначеного підприємства

ОСОБА_7 незаконно заволодів коштами за роботи, які фактично не виконувались, на суму 19230 грн [6].

4. Залежно від моменту виникнення умислу серед суб'єктів злочину виділяють такі групи:

1) особи, умисел на вчинення злочину в яких виник раптово. Наприклад, 25 лютого 2016 року приблизно о 14⁰⁰ ОСОБА_2 здійснював будівельні роботи на території будівельного майданчика. Побачивши низький заряд акумуляторної батареї свого мобільного телефону Mikrosoft MR-1090, ОСОБА_2 піднявся на п'ятий поверх приміщення незавершеної новобудови і залишив там телефон на електричному щитку для підзарядження. В той час на території вказаного приміщення на третьому поверсі перебував ОСОБА_1, який також виконував будівельні роботи. О 15⁰⁰ ОСОБА_1 піднявся на п'ятий поверх цієї ж новобудови до електричного щитка, щоб ввімкнути переноску, де виявив мобільний телефон Mikrosoft MR-1090 у силіконовому чохлаі. Тоді в ОСОБА_1 виник умисел щодо вчинення крадіжки вказаного мобільного телефону ОСОБА_2. ОСОБА_1 реалізовував свої злочинні наміри умисно задля незаконного збагачення через таємне викрадення чужого майна. Скориставшись тим, що за його діями ніхто не спостерігає, він таємно викрав майно ОСОБА_2 (вартість телефону 3000 грн), помістивши його у верхню кишеню власної куртки червоного кольору, після чого повернувся до виконання будівельних робіт [7].

2) особи, які вчиняють заздалегідь продумані злочини (злісні злочинці). ОСОБА_1, якого уже засуджували раніше за вчинення корисливих злочинів, 7 квітня 2016 року у денний час доби (точний час не вдалося встановити) перебував на території будівельного майданчика. Діючи умисно, повторно та з корисливих мотивів ОСОБА_1 шляхом вільного доступу таємно викрав прокат арматурний 10А 500С вагою 20 кг і вартістю 176,5 грн та прокат арматурний 8-А 500С вагою 50 кг й вартістю 538 грн. Після цього, він зник з місця вчинення кримінального правопорушення з викраденим майном, спричинивши своїми умисними діями ТОВ «Запорізький ДБК» майнової шкоди на загальну суму 715 грн [8].

5. За кількісно-якісним складом суб'єктів злочину розподіляють на:

1) осіб, які вчиняють злочин одноосібно;

2) осіб, які вчиняють злочин у співучасті (групи осіб, групи осіб за попередньою змовою, організовані групи або злочинні організації).

Так, 15 грудня 2015 року між 18⁰⁰ та 19⁰⁰ ОСОБА_2 і ОСОБА_3 за попередньою змовою з особами, кримінальне провадження стосовно яких розглядають окремо, перебували на території центральної міської лікарні. Шляхом вільного доступу вони демонтували будівельне риштування, що складається з шести секцій та настилу, загальна вартість якого становить 7569,89 грн. Після цього вказане будівельне обладнання було таємно ними викрадено шляхом вивезення на автомобілі за межі будівельного майданчика і реалізовано [9].

6. За формою працевлаштування серед суб'єктів злочину в сфері будівництва виділяють такі:

1) офіційно працюючі особи, які оформлені на підприємстві, в установі чи організації будь-якої форми власності, відповідно до вимог трудового законодавства та інших нормативно-правових актів, що регламентують трудові відносини. Наведемо приклад: ОСОБА_2 6 лютого 2016 року перебував на території будівельного майданчика незавершеного будівництва цієї ділянки. ОСОБА_2 мав умисел щодо таємного викрадення чужого майна (крадіжки) задля протиправного збагачення. Усвідомлюючи суспільно небезпечний характер власного діяння та його серйозні наслідки, він таємно шляхом вільного доступу викрав з території вказаного будівельного майданчика одне відро бітумної мастики вартістю 420 грн, мішок цементу вартістю 54,15 грн та профільну трубу вартістю 104,90 грн, що належали ОСОБА_3. Таким чином, ОСОБА_2 заподіяв матеріальних збитків на 579,05 грн [10].

2) особи, які працюють без укладання жодних договорів, порушуючи трудове законодавство. У такому разі потрібно звернути увагу, що трудові відносини переважно не оформлюють належним чином, а тому їх розслідування надзвичайно ускладнюється, оскільки важко зафіксувати факт перебування особи на об'єкті будівництва, її участь в окремих процесах. Це може стосуватися всіх видів робіт (як чорнових, так і складних технічно та інтелектуально). Так, ОСОБА_1 з квітня 2016 року неофіційно обіймав посаду монтажника з утеплення фасадів у ТОВ «Будівельна компанія ТОТ», яка здійснювала зовнішні роботи на будівництві за замовленням ТОВ «Торговий

дім «Верстатобудівний концерн». Обвинувачений ОСОБА_1 дізнався про те, що в окремому приміщенні новобудови (в квартирі, розташованій за АДРЕСА_2) бригадир ТОВ «Будівельна компанія ТОТ» зберігає будівельні матеріали, отримані від ТОВ «Торговий дім «Верстатобудівний концерн» для здійснення оздоблювальних робіт. Обвинувачений 20 червня 2016 року у вечірній час прибув до території будівництва, розташованого за АДРЕСА_2, зачекавши, поки вказану територію залишать інші працівники, ОСОБА_1 в нічний час 21 червня 2016 року потрапив на територію будівництва, проникнувши непомітно в приміщення новобудови. Будучи проінформованим про те, що вхідні двері до приміщення квартири, розташованої на третьому поверсі секції № 3 та пристосованої для тимчасового зберігання будівельних матеріалів, зачищено, ОСОБА_1 прослідував до квартири, розташованої на поверх вище. Використовуючи канати фасадної люльки він спустився на балкон потрібної йому квартири. Пересвідчившись в тому, що за його діями ніхто не спостерігає, ОСОБА_1 розбив скло балконних дверей, проник у приміщення, звідки з метою особистого збагачення, повторно таємно викрав майно, яке належить ТОВ «Торговий дім «Верстатобудівний концерн». Серед украденого було 35 рулонів склосітки армованої, які ОСОБА_1 перекинув з балкону за паркан будівництва [11].

7. Злочин у сфері будівництва можна класифікувати за мотивом:

1) корисливий мотив є характерним для більшості зазначених злочинів;

2) корисливо-насильницький мотив;

3) інші мотиви.

Наприклад, 30 грудня 2015 року приблизно о 22⁰⁰ ОСОБА_2 з метою крадіжки шляхом вільного доступу проник до підсобного приміщення будівельного майданчика, розташованого за АДРЕСА_2. Звідти він умисно таємно викрав майно ОСОБА_3, а саме: електричний шуруповерт марки «Інтерсколл» вартістю 1500 грн; 200 метрів електричного кабелю маркування «ШВВП–3×2,5» вартістю 6960 грн (34,80 грн за 1 м). Тобто ОСОБА_2 заподіяв потерпілому ОСОБА_3 матеріальної шкоди на загальну суму 8460 грн [12].

Суб'єктів злочинів у сфері будівництва можна розподіляти за способами вчинення злочинів у сфері будівництва (особи, які

вчиняють крадіжки, грабежі, шахрайство, розкрадання тощо), віком (повнолітні, неповнолітні), а також за інтелектуальним рівнем (особи з високим або низьким інтелектуальним рівнем).

Під час розслідування правопорушень зазначеної категорії потрібно пам'ятати, що службові та інші особи, які вчиняють злочини у сфері будівництва, володіють інформацією щодо особливостей реалізації окремих процедур, процесів, операцій тощо на різних стадіях будівництва. Це надає їм можливість розробляти різні кримінальні схеми щодо незаконного заволодіння грошовими коштами та іншими матеріальними ресурсами і ретельно приховувати, маскувати факти вчинення таких розкрадань.

Дослідивши судову практику за 2016 рік, ми дійшли висновку, що за ст. 191 Кримінального кодексу України найбільше злочинів вчиняють особи чоловічої статі. Переважно мотивом для правопорушників є корисливі спонукання, зокрема отримання неправомірної вигоди, привласнення майна та коштів, виділених на будівництво. Головну роль щодо характеристики особи злочинця відіграє її соціальний статус, тобто конкретна посада, вік, рівень освіти тощо. Однак характерними можуть бути мотиви іншого спрямування: кар'єрне міркування, невідповідальне ставлення до виконання своїх службових обов'язків (злочинна недбалість, порушення правил техніки безпеки тощо). Вік правопорушників у цій категорії злочинів здебільшого становить 30–50 років. Вони мають вищу освіту, а також досвід діяльності у сфері будівництва. Найчастіше злочинцем є посадова особа у будівельних організаціях.

Таким чином, за результатами здійсненого аналізу встановлено, що для розроблення методики розслідування злочинів у сфері будівництва важливою є класифікація особи злочинця за відношенням до об'єкта та процесу будівництва, кримінально-правовим статусом, інтелектуальним рівнем, кількісно-якісним складом, формою працевлаштування, мотивом учинення злочину, способами вчинення злочинів, віком, а також залежно від моменту виникнення умислу.

Подана класифікація дає підстави стверджувати, що різні категорії злочинців у сфері будівництва визначають специфіку розслідування вказаної категорії злочинів у тій чи іншій ситуації, а тому впливають на формування методики їх розслідування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кудрявцев В. Н. Причинность в криминологии. О структуре индивидуального преступного поведения / В. Н. Кудрявцев. – М. : Юрид. лит., 1968. – 175 с.
2. Вирок Деснянського районного суду м. Києва. Справа № 754/5011/15-к. Провадження № 1-кп/754/272/15 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень : [сайт]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/43654844>. – Назва з екрана.
3. Вирок Печерського районного суду м. Києва. Справа № 757/16386/16-к [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень : [сайт]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/57142901>. – Назва з екрана.
4. Вирок Вінницького міського суду Вінницької області. Справа №: 127/5214/16-к. Провадження №: 1-кп/127/688/16 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень : [сайт]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/58321008>. – Назва з екрана.
5. Вирок Запорізького районного суду Запорізької області. Справа № 317/1255/16-к. Провадження №/п 1-кп/317/120/2016 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень : [сайт]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/56895319>. – Назва з екрана.
6. Вирок Голопристанського районного суду Херсонської області. Справа № 654/2224/15-к. Провадження № 1-кп/654/18/2016 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень : [сайт]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/58773908>. – Назва з екрана.
7. Вирок Тисменицького районного суду Івано-Франківської області. Справа № 352/363/16-к. Провадження № 1-кп/352/85/16 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень : [сайт]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/57295380>. – Назва з екрана.
8. Вирок Комунарського районного суду м. Запоріжжя. Справа № 333/3329/16-к. Провадження № 1-кп/333/410/16 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень : [сайт]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/62708101>. – Назва з екрана.

9. Вирок Рівненського міського суду. Справа № 569/4055/16-к. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/58535536>. – Назва з екрана.

10. Вирок Шевченківського районного суду м. Львова. Справа № 466/1950/16-к [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень : [сайт]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57114334>. – Назва з екрана.

11. Вирок Святошинського районного суду м. Києва [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень : [сайт]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/62020269>. – Назва з екрана.

12. Вирок Іллічівського міського суду Одеської області. Справа № 501/472/16-к. Провадження 1-кп/501/71/16 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень : [сайт]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/56837139>. – Назва з екрана.

Стаття надійшла до редколегії 18.10.2016
